

Het Auschwitz album

Twee lessen over de Holocaust

Het 'Auschwitz album' is een fotoalbum van een SS'er (we weten niet wie de fotograaf was) die in honderden foto's de weg van een Hongaars transport naar de gaskamers vastlegde. Naast vier foto's die door Poolse gevangenen van de crematoria zijn gemaakt¹, vormen deze beelden het enige fotobewijs van het vernietigingsproces in Auschwitz II-Birkenau. Gerard Steenhagen heeft twee lessen uitgewerkt waarmee dit album in de klas kan worden behandeld. De lessen zijn bedoeld voor klas 4 (vmbo, havo, vwo).

Gerard Steenhagen is docent geschiedenis op Helen Parkhurst in Almere.

Het *Auschwitz Album. Reportage van een transport* omvat 56 pagina's met in totaal 193 foto's. Het originele album bevatte meer foto's, maar een aantal daarvan werden aan overlevenden geschonken. Het album ligt nu in het Holocaust Museum in Israël. De afbeeldingen doen verslag van de massamoord op ongeveer 3500 Hongaarse Joden in mei 1944. De foto's tonen onder meer de aankomst van de treinen, de selectieprocessen die werden uitgevoerd door de SS-artsen en de confiscatie van persoonlijke eigendommen. Dat het album bewaard is gebleven, is opmerkelijk, omdat de nazi's vrijwel alle sporen van de massavernietiging hebben gewist. Het album werd per toeval gevonden door een vrouw, die op de foto's haar eigen familie herkende.

Lilly Jacob

Op de laatste dag van het joodse paasfeest in 1944 kregen de Joden van Bilke in Tsjecho-Slowakije de opdracht zich te verzamelen op de binnenplaats van de synagoge. Lilly Jacob (later Lilly Jacob-Zelmanovic Meier) werd samen met haar familie en de anderen naar het al overbevolkte getto van Berehovo gestuurd. Er waren daar ongeveer

tienduizend Joden verzameld. Een aantal dagen later werden deze mensen in vier transporten naar Auschwitz II-Birkenau gebracht. Lilly Jacob kwam daar op 26 mei 1944 aan. Ze werd geselecteerd als arbeidsgeschiedte, terwijl de rest van haar familie naar de gaskamer werd gestuurd. Toen de Sovjettroepen naderden, werd Auschwitz ontruimd en werden zowel de SS'ers als veel gevangenen naar diverse concentratiekampen dieper in Duitsland gebracht. Via enkele kampen kwam Lilly Jacob terecht in het concentratiekamp Dora-Mittelbau, 640 kilometer van Auschwitz. Na de bevrijding werd ze geplaatst in een ziekenbarak omdat ze tyfus had. In deze barak vond ze het album in een kastje naast haar bed. Het album bevatte onder andere foto's van haarzelf en haar familie. Het bestaan van dit fotoalbum werd pas bekendgemaakt in de jaren zestig van de vorige eeuw, toen het werd gebruikt als bewijsmateriaal tijdens het tweede Auschwitz-proces.

In 1980 bezocht 'nazi-jager' Serge Klarsfeld Lilly Jacob en wist haar over te halen het album aan het Holocaust Museum te schenken. Het fotoalbum werd later dat jaar gepubliceerd onder de naam *The Auschwitz Album: Lilly Jacob's Album*.²

► Zoek voor meer informatie over deze vier foto's op 'Sonderkommando photographs'.

► De informatie op deze pagina over Lilly Jacob is afkomstig van Wikipedia.

Primo Levi over de treinreis:

*De deuren werden onmiddellijk dichtgemaakt, maar de trein zette zich pas tegen de avond in beweging. Met opluchting hadden we ons reisdoel vernomen. Auschwitz: een naam zonder betekenis op dat ogenblik en voor ons, maar die hoe dan ook bij een plek op deze aarde moest horen. [...] Door het luchtgat zagen we bekende en onbekende namen van Oostenrijkse steden: Salzburg, Wenen; daarna Tsjechische, ten slotte Poolse. De avond van de vierde dag werd het erg koud; de trein reed door eindeloze donkere dennenbossen en klom merkbaar omhoog. Er lag veel sneeuw. [...] Niemand probeerde nog om contact met de buitenwereld te krijgen als we stopten; we voelden ons nu al 'generzijs'. (Uit: *Is dit een mens*, Amsterdam 2008, p. 16-18)*

Het album in de les

Deze les gaat eerst over de betekenis van foto-albums in het algemeen. De vragen kunnen klassikaal (in een onderwijsleergesprek) of in groepjes worden besproken. Vragen die daarbij aan de orde komen, zijn: Wat voor foto's staan er normaal gesproken in een familie-album? Vind je het leuk om fotoalbums door te kijken? Waarom? Wat kunnen anderen van zo'n album leren?

Vervolgens wordt ingezoomd op dit specifieke album. In het fotoalbum vinden we foto's van Lilly, haar jongere broers, haar oma en opa bij aankomst op het treinplatform van Auschwitz II-Birkenau. De foto's werden genomen door twee SS'ers.

Aanvullende vragen: Waarom werden deze foto's genomen? Hoe zijn de foto's in de openbaarheid gekomen? Wat gebeurde er met Lilly en haar familie na aankomst in het kamp, nadat de deuren van de trein waren geopend? Welke informatie kunnen wij afleiden van de foto's? Is die informatie historisch belangrijk? Kunnen foto's als objectieve bronnen voor onze kennis worden beschouwd? Foto's zijn, net als veel andere bronnen, subjectief en kunnen gemanipuleerd zijn. Er zijn conclusies te trekken uit het fotomateriaal, maar voor een historische onderbouwing is aanvullend materiaal (bijvoorbeeld ooggetuigenverslagen) nodig. Gebruik daarvoor bijvoorbeeld *Is dit een mens* van Primo Levi en *Onbepaald door het lot* van Imre Kertész.

Extra vragen: Wat was Auschwitz? Wat symboliseert Auschwitz? Wat gebeurde daar?³ Wie heeft het kamp wel eens bezocht? Indien ja, wat kun je ons daarover vertellen? Heb je al eens foto's van Auschwitz gezien? Indien ja, kun je die beschrijven. Wat doet het met je

Links: Aankomst in Auschwitz II-Birkenau – Lilly's grootouders (omcirkeld). Daaronder: Aankomst in Auschwitz II-Birkenau – Lilly's broers Yisrael (Sril) en Zelig.

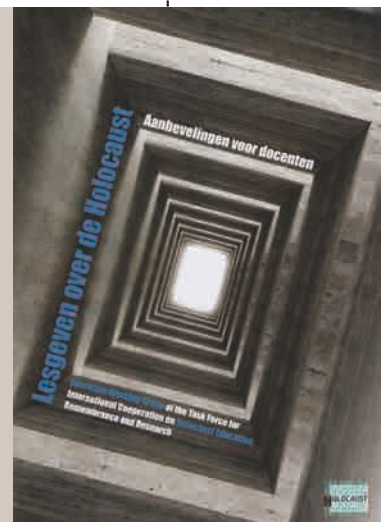
► Maak onderscheid tussen Auschwitz als concentratie- en als vernietigingskamp. Auschwitz is het belangrijkste symbool voor de Holocaust geworden, vanwege het grote aantal mensen dat daar werd vermoord. Zij kwamen uit heel Europa. Bovendien staat Auschwitz symbool voor het industriële karakter van het moordproces. Auschwitz is nu een museum en een herdenkingsite en wordt jaarlijks door meer dan een miljoen mensen bezocht.

Brochure lesgeven over de Holocaust

Deze brochure, een Nederlandse uitgave van een boekje van de International Holocaust Remembrance Alliance heeft als doel docenten antwoord te geven op vragen als:

- Waarom is lesgeven over de Holocaust van belang?
- Welke inhoud kunnen lessen over de Holocaust krijgen?
- Hoe geef ik les over de Holocaust?

Naast het antwoord op deze vragen bevat de brochure suggesties voor schoolbezoeken aan herinneringscentra en musea en hoe deze bezoeken in te passen in het curriculum. Daarbij wordt in het bijzonder verwezen naar de publicatie *Suggesties voor leerkrachten: voorbereiding van Holocaust herdenkingsdagen*. Een uitgebreide opsomming van oorlogs- en verzetsmusea, herinneringscentra en educatieve organisaties die zich in Nederland bezighouden met onderwijs over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust maken de uitgave compleet. De brochure is gratis te downloaden, zie voor de link www.vgnkleio.nl/kleio.

► Over de andere onderdelen van de stappen die de Joden doorliepen worden soortgelijke vragen gesteld.

als je naar die foto's kijkt? Speelt nationaliteit een rol bij het beschouwen van de foto's? Kun je uitleggen waarom wel/niet? Na het bekijken van de foto's en het lezen van de ooggetuigenverslagen (de focus ligt op de reis en de aankomst in Auschwitz II-Birkenau)⁴ kunnen de leerlingen de volgende vragen beantwoorden (eerst in groepjes, later in een klassikale discussie): Wat ben je te weten gekomen over de omstandigheden waarin de Joden verkeerden tijdens de treinreis en na aankomst in Auschwitz II-Birkenau? Wat ben je te weten gekomen over de geuren en de geluiden? Wat ben je te weten gekomen over de beleving van tijd? Hoe wordt die beschreven? Wisten de gedeporteerden iets over hun eindbestemming?

Daarna worden de foto's uit dit album bekeken om uit te zoeken wat er met Lilly en haar familie en de andere Joden uit Berehovo is gebeurd. Laat de leerlingen ook verslagen lezen van overlevenden en van de commandant van Auschwitz, Rudolf Höss.

De foto's zijn onderverdeeld in vier categorieën op basis van de procedure die de Joden, die met een transport waren aangekomen, in Auschwitz II-Birkenau doorliepen, namelijk:

- aankomst
- selectie
- transformatie in gevangene (voor de minderheid)
- de weg naar de gaskamers (voor de meerderheid)

De leerlingen volgen de mensen vanaf het moment dat zij uit de trein komen naar hun registratie als gevangene voor gedwongen arbeid of op weg naar hun dood. Trek daarvoor de rest van deze les en les twee uit. ■

Het Auschwitz Album

De lessen zijn gebaseerd op I. Gutman, B. Gutterman (red.), *Het Auschwitz Album. Reportage van een transport*, Laren (NH) 2005.

Het boek is te bestellen bij www.verbium.nl in de 'Holocaust Bibliotheek' en kost € 24,50.

De website van Yad Vashem geeft ook informatie over *Het Auschwitz Album*: <http://bit.ly/ZgcAHy>

Op de website www.vgnkleio.nl staan links naar de organisaties en de publicaties die in dit artikel genoemd zijn.

Studiereis

De studiereis 'Lesgeven over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust' wordt jaarlijks georganiseerd door het CIDI in samenwerking met de International School of Holocaust Studies van Yad Vashem in Jeruzalem. Het doel van de reis is uitwisseling van ideeën en ervaringen, verdieping van historische kennis en, vooral, door middel van workshops vertrouwd raken met leermiddelen, didactische concepten en methodes die verleden en heden op een – voor leerlingen – aansprekende manier met elkaar verbinden. Uitgangspunt hiervoor is de Nederlandse context, met een sterke nadruk op het belang van racismebestrijding door het kweken van empathie (niet te verwarren met identificatie) en met aandacht voor de rollen slachtoffer, dader en omstander.

Van de deelnemers wordt een actieve inbreng verwacht, zowel voor, tijdens als na afloop van de reis. In bijeenkomsten en via de website www.platformeducatiewo2.nl werken zij samen aan projecten en wisselen zij ervaringen, lesmateriaal en *best practices* uit. Het is de bedoeling dat van de studiereis een 'olievlekwerking' uitgaat, die aanhaakt bij de ontwikkeling van het Platform. Heeft u belangstelling voor deze studiereis? Stuur dan een mail naar g.muller@cidi.nl.

Yad Vashem bestaat sinds 1953 en is gesticht op grond van een speciale wet die het de Israëlische staat verplicht te zorgen voor slachtoffers van de Holocaust en hun families. Op een gebied van achten hectare bevinden zich het grootste archief ter wereld dat zich bezighoudt met de Holocaust, een omvangrijke bibliotheek, de Hal met Namen (daarin zijn de persoonlijke gegevens van miljoenen joodse Holocaustslachtoffers verzameld; deze dienen als symbolische grafstenen), de internationale school, het museum, verschillende monumenten en herdenkingshallen. De naam is ontleend aan Jesaja 56:5 in de Bijbel: "Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren een plaats (Yad) en een naam (Shem) geven [...], die niet uitgeroeid zal worden".